

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Катя Дионисиева,
преподавател в ЮЗУ “Н. Рилски”-ФОЗЗГС, Благоевград
на **дисертационен труд** за присъждане на образователна и научна
степен „**доктор**“ в научно направление
1.2 Педагогика (Специална педагогика – Слухово-речева рехабилитация)

на тема:

“ДИНАМИКА НА СЛУХОВИЯ ГНОЗИС СЛЕД КОХЛЕАРНА ИМПЛАНТАЦИЯ ”
разработен от докторант **Румяна Йорданова Василева**
с научен ръководител: **проф. д-р Цанка Попзлатева**

Представени материали:

- ✘ *Дисертационен труд* - разработен в обем от 215 печатни страници, от които 194 страници текст, приноси, библиография и списък на публикациите. Приложенията към разработката са 28, включени в книжното тяло. Дизайнът на дисертационния труд е с класическа структура: увод; три глави – литературен обзор (I), постановка на експерименталната работа (II), анализ на получените резултати (III), дискусия, заключение, научни приноси, справка за използваната литература (общо 307 източника, от тях 110 са на кирилица, 188 - на латиница и 9 – от интернет).
- ✘ *Автореферат* на дисертация за образователна и научна степен “доктор” с обем от 69 стр.
- ✘ *Списък с публикациите* на докторанта по темата на дисертационния труд – общо 11, от които 7 самостоятелни разработки, публикувани в български издания – годишник на СУ, сборници от национални и международни форуми.
- ✘ Списък на непубликувани доклади от участия в национални и международни научни форуми – 23, от които 14 самостоятелни, всички в периода 2003 – 2017 г.
- ✘ *Автобиография*, отразяваща професионалното израстване и творческото развитие на докторант Р. Василева

Актуалност на разработката:

В сферата на слухово-речевата рехабилитация началото на новото хилядолетие е белязано с навлизането на модерните слухови технологии, подпомагащи развитието на устния език при децата със значителни и тежки слухови увреждания, придобити в ранна възраст. Защо да бъде имплантирано детето, на каква възраст, как да протичат ранната интервенция или слухово-речевата рехабилитация? Това са въпроси, на които специалистите трябва да дават отговор на родители, педагози, психолози, педиатри и други професионалисти, обгрижващи децата-кандидати или вече носители на КИ.

Световната практика трупа опит от успехите и проблемите на следоперативната рехабилитация на децата с КИ, но въпросите все още стоят на дневен ред. Проучванията на много чужди изследователи продължават да са източник на информация за българските специалисти, но нашият опит имаше частично представяне пред професионалисти, родители и общественост. Във връзка с това, намирам дисертационния труд на Р. Василева, който е резултат от дългогодишни проучвания и натрупан практически опит, за актуален и ценен като информация за всички заинтересовани страни.

Съдържателна характеристика:

Уводът на дисертацията въвежда в темата на дългогодишното научно изследване и насочва вниманието към възможностите и проблемите на детската популация с КИ при развитието на комуникативните умения чрез усвояването на словесния език при стимулирано слухово възприятие. Много кратко е представено съдържанието на труда в теоретичен и изследователски аспект.

Глава първа представя особеностите в развитието на слуховия гнозис в норма и при допълнителна стимулация на увредения слух на базата на акустичните характеристики на българската фонетика. В сравнителен план са проучени физическите параметри на говорните авукове, които имат отношение към изграждане на подходящ модел за слухова работа при слухопротезираните деца. Прави впечатление богата литературна справка, използвана за представяне на особеностите в езиковото развитие с акцент върху вербалната перцепция, когнитивните механизми на възприемане и разбиране на речта, особеностите на работната памет и значението ѝ за развитие на комуникативните умения при детето. В следващите раздели обект на проучване са характеристиките и факторите за развитие на слуховия гнозис, проблемите в диагностиката на слуховата перцепция с цел предлагане на адекватна програма за слухова рехабилитация, разпознаваемите инструменти за диагностика, предпоставките за развитие на слуховото възприятие при различни по степен състояния. Правят впечатление опитите на докторантката за съпоставка на информацията от литературни източници с българския опит и *критичният поглед към откритите проблеми*. В самостоятелен раздел са разгледани възможностите за усвояване на устния език по подражание в естествената среда като резултат от успешно стимулиране на слуховата функция чрез новите слухови технологии. Кратко описани и онагледени са дигиталните слухови апарати и имплантируемите системи, които непрекъснато се усъвършенстват от гледна точка на авангардните разработки на програми за структурно кодиране на постъпващата акустична информация. Описаните процеси информират за непрекъснатото техническо усъвършенстване на говорните процесори при различните производители и представляват интерес основно за клиничните инженери и аудиолозите, които правят подбора на процесора на КИ и настройките след включването на системата, но все пак са полезна информация за останалите професионалисти. По-нататъчният преглед

на КИ системи е свързан с потенциалните проблеми в етапите на адаптиране към новия вид слухова протеза при прелингвално глухи деца и възрастни с постлингвални слухови увреди. Представянето на терапевтичните методи в следоперативния период се свързва логично с *клиничния опит на изследвателя* и е много ценна информация за слухово-речевите рехабилитатори и логопедите, работещи с лицата с КИ по местоживеене. Представени са и етапите на развитие на речевия слух при прелингвално глухи деца в постоперативния период, като особено място е отредено на ранната интервенция (рехабилитация) в условия на все по-ранното предлагане на КИ като хирургическа интервенция. Преглед е направен и по отношение на ролята на КИ в развитието на комуникативните умения на децата и подрастващите с прелингвална глухота при комбинациите на различни езикови модалности. Анализите на проучените доказателствени материали за промените в развитието на устния език и конкретно на речевия слух са направени при съпоставка между чуващи и глухи.

Втора глава на дисертационния труд съдържа представяне на теоретичните и методологичните позиции на автора. Определени са предметът и обектът на изследването, както и основните методологически подходи. Дефиниран е основният понятиен апарат, специфичен за конкретното изследване. Дизайнът на експерименталната работа включва точно формулирани цели, хипотези и задачи на изследването, в което е използван дългогодишният практически опит на докторантката. Работните хипотези са изведени на базата на 5 научни предположения в сферата на диагностиката и слуховата рехабилитация на децата с КИ. Поставените задачи са изцяло свързани с експерименталната работа. Целенасочено са описани приложимите изследователски стратегии, като е предложена систематизация на периодите на развитие на диагностичните и терапевтичните техники от стартирането на КИ в България.

В изследването са включени 130 деца и младежи с прелингвална глухота, имплантирани след проведените задължителни клинични изследвания. Извадката е репрезентативна и включва представители на 4 възрастови подгрупи, които са описани по общи и специфични демографски показатели и визуално представени с таблици и графики. Включено е кратко описание на двата експеримента – диагностичен и педагогически, като последният е детайлно описан. Приложените диагностични методи са класически – наблюдение, беседа, проучване на документи. Психометричният инструментариум включва представената в първа глава, но тук описана адаптирана и стандартизирана за българските условия батерия за оценка на слуховия гнозис EARS (Evaluation of Auditory Responses to Speech). Следва описание на диагностичните тестове за слухов гнозис LiP (Listening Progress profile), също адаптирани за българските условия и въпросник за родителите, с който се проучват уменията на детето за откриване и разпознаване на звуци от околната среда. Обработката на тези данни е улеснена от приетите стандартизирани критерии за оценка. Следващите две тестови проби, включени

в инструментариума, са процедурата за слухов скрининг на Erberetal – GASP (Grendonald Auditory Screening Procedure), чиято валидност е предварително проверена от изследователя, и тест за специфични езикови изречения (Specific Language Sentences Test-SLST) на Allum. За статистическа обработка на данните е използван пакет Windows-SPSS 17.0.

Трета глава на дисертационния труд включва последователно представяне на работата за проверка на валидността и надежността на 6 от основните проби на батерията за оценка на слуховите реакции (EARS) при имплантиратни деца с цел стандартизирането им, което е *безспорен принос* на докторантката; проверка на надежността на тестовата батерия за слухов гнозис (LiP) и извеждане на нормативи.

В следващите раздели на анализа детайлно и задълбочено са представени данните от изследването на слуховия гнозис и влиянието на КИ в този контекст; влиянието на слуховия опит върху динамиката на развитие на слуховите умения в зависимост от физиологичната и слуховата възраст на изследваните; възрастовите особености в развитието на уменията за детекция и дискриминация; особеностите в развитието на слуховия гнозис при деца със слухов опит преди КИ; ролята на биологичните и социално-педагогическите фактори.

В дискусията и заключението са предложени обобщения, произтичащи от анализите в експерименталната работа. Представянето на резултатите и интерпретирането им показват много добрите професионални компетенции на автора, умения за боравене с доказателствения материал и задълбочено познаване на материята по темата, което позволява съотнасяне на резултатите от авторското изследване със сходни, вече публикувани в специализираните издания.

Посочените от докторанта *приноси* от научното изследване са реални и резултат от мотивираща, продължителна и задълбочена изследователска работа.

Авторефератът отговаря на изискванията и напълно представя съдържанието на дисертационния труд .

Оценяваният дисертационен труд е показателен за обхвата и качеството на научно-практическата работа на докторантката. Впечатляват участията ѝ в различни научно-приложни форуми и нейната богата публикационна активност. Дисертационният труд се откроява с научния стил, умелото боравене с литературни източници, представянето и дискутирането на конкретни проблеми по темата на изследването.

Намирам за значими резултатите от дисертационния труд и приносите на докторант Р. Василева за обогатяване на инструментариума за оценяване на слуховото и езиковото развитие на децата с прелингвална глухота, носители на КИ, за упоритата и продължителна работа за утвърждаване на продуктивни методи и подходи в рехабилитацията след КИ и силно се надявам

изследователският инструментариум, който представя в дисертацията си, да стигне до повече специалисти от практиката.

Въпрос по дисертационния труд:

- Използваният в изследването слухов тест на Д. Линг е от 5 звука, както е бил в при разработката на теста през 1976 г. По-късно авторът добавя билабиалния звук “М” заради ниската му честотна характеристика, за по-пълнен обхват на речевия честотен диапазон. Сега тестът е много популярен като “б- звуков тест на Линг”. Какво наложи връщане към първия вариант на теста при подбора на инструментариума и защо?

Заклучение:

В заключение изразявам твърдо убеждението си, че дисертационният труд на докторант Румяна Василева заслужава висока **положителна оценка**, както за качеството на разработката, така и за приносите към теорията и практиката в слухово-речевата работа с лица, носители на КИ. Ето защо предлагам на членовете на уважаемото Научно жури **да гласуват присъждане** на научна степен „**доктор**” на Румяна Василева в професионално направление 1.2 Педагогика (Специална педагогика- Слухово-речева рехабилитация).

19.06.2018 г.
гр. София

Изготвил становището:
(доц. д-р Катя Дионисиева)